

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 22. МАЈА 1894.

НЕСНИШТВО

ПОСЛЕ КИШЕ

Мину дажд пролетни у далеке стране,
Гром гуди из даље, сунашце га прати
С румена захода на сија на гране
И упија росу и цветове злати.

Отежале гране од кишних капљица,
Покиснула пчела ту криоца суши,
Травка диже главу, ври цвркулт птичица,
Омочено цвеће мири да угуши.

Звонцад и песмицу чујем из далека,
То се тежак враћа из поља широка,
Где га на огњишту скромна срећа чека —
Бич пуца и муче на повратку стока —

О, свеже вечерце скровитог села,
Где ми тајни усуд моје гнездо плете,
К'о с природе ведре ја бих с мога чела
Да за навек мине облак моје сете;

Да ми око врата ручице савија
У часових буре мој анђелак нежни,
Да се на ме смеши, да ми вечно сија
Као на багренку онај цветак снежни...

Левскиј

ПОД БАГРЕНОМ

Миреше зрачак, кроз свјежину ноћи
Прелеће гласак маленог славуља,
Поточић шуми јасно у самоћи
И млади вјетрић росно цвеће љуља.

Кроз густо грање, што се њежно грли,
Погледом пратим трепет звезда сјајни'
А врела душа далеко ми хрли
На твоја њедра, мој анђеле бајни.

Осећам стисак твоје беле руке
И чујем шапат усница ти рујних,
Душа се слева у љубавне звуке
К'о благом ноћи дах цветића бујних.

Алекса Шантић

БОРИС ГОДУНОВ

ДРАМА У ПЕТ ЧИНОВА

НАПИСАО А. С. ПУШКИН

С РУСКОГ ПРЕВЕО А ПИСАРЕВИЋ

П Р В И Ч И Н

ПРВА ПОЈАВА

Ноћ. Белија у чудовском манастиру (год. 1603)

Отац *Пимен* и *Григорије* (спава)*Пимен* (пише поред лампе)

Још ова само последња прича,
И моја хроника биће готова,
Дужност ћу своју онда испунит',
Коју ми, грешноме, зададе Бог.
Није ме бадава изабро Господ,
Да будем сведок многих година,
И за учење разум ми дао:
Ма кад ће паћи калуђер вредни
Рад овај смерни и без имена,
И он ће своју запалит' лампу
И са хартија прах ће отрести,
Што су га векови нагомилали,
Верно ће ове приче преписат',
Да православни потомци знају
Минулу судбу рођене земље,
Да се сећају својих царева,
Њихових дела, славе, добара,
А за грехове и дела тамна
Нека се смерно помоле Богу.
У старости ме нов живот буди,
Пред очима ми сва прошлост лебди, —
Та није давно она кипела
Догађајима к'о бурно море;
Неких се само лица сад сећам,
Неке сам само речи запамтио —
А друго све је у забраву...
Но дан се ближи, свећа се гаси —
Још само једна, последња прича (пише).

Григорије (буди се.)

По трећи пут већ све тај исти сан!
Је л' то могуће? Тај проклети сан!
А пред светиљком још вазда старац
Седи и пише, још трено није.
Како ли волим његов лик смерни,
Кад се задуби у давну прошлост
И своју хронику брижљиво пише;
Често сам пута дознати хтео,
О чему пише тако брижљиво?

Да л' о татарском дивљем господству?
Ил' о казнима Ивана Грозног?
Ил' о народној бурној скупштини,
Што се сакупи у Новоме Граду?
Или о слави свог отачанства?
Залуд се труђах, када не могах
Његове тајне прочитат' мисли
Ни на челу му узвишеноме
Ни из погледа очију сјајних;
Лик му је увек миран, узвишен,
К'о оседели у служби суђа,
Што хладно гледа праве и криве
И зло и добро једнако слуша,
Нит' гнев осећа ни сажаљења.

Пимен

Будан си, брате?

Григорије

Благослови ме,

Пречасни оче!

Пимен

Нека те Господ

Сад благослови данас и навек!

Григорије

Ти ниси спаво, вазда си писо
А мој је одмор ђаволски бес
Мучио страшно и узнемираво;
Снево сам: да сам стрмим лествама
Пењо с' на неку високу кулу;
С висине Москва изгледала ми
Као мравињак, а народ доле
Силян на тргу врвљаше дупком
И прет пружаше с погрдним смехом
На мене; стид ме је и страх обузо —
Пао сам стрмоглав, пробудио се...
Три пут сам снево тај исти сан.
Није ли чудно?

Пимен

Млада крв струји;

Одај се смерно посту и молитви,
Па ће ти снови лакши бивати.
До сад — када ме дремеж савлада —
Ако се нисам дугом молитвом
Пред ноћ помолио, онда ме мучи
Стари немиран и грешан сан:
Час видим пред собом развратне гозбе,

Час ратни табор, час бој крвави
И дивљу радост младих ми лета!

Григорије

Ах, ти си младост весело прово!
Ти си с' под тврдим Казаном био,
Под Шујским литванску војску си туко,
И видео си раскошност сјајну
У двору цара Ивана Грозног.
Ниси ли срећан?! — А ја се вучем
Још од детинства по ћелијама,
К'о бедни инок! Зашт' и ја не смем
Веселити се у бојевима
И за царским се частити столом?
Још би ми достало времена да се,
К'о ти, под старост света одречем,
Таштине светске, и да се примим
Монашке ризе — светог завета
И затворим се у тиху избу.

Пимен

Не жали, брате, што си се рано
Одреко овог грешнога света!
Што те свевишњи није изврго
Још многим и тешким искушењима!
Веруј ми: из даље нас мами слава,
Раскош и женска лукава љубав!
Ја сам баш доста живот уживо
Ал' знам за срећу од оног часа,
Кад ме у манастир доведе Господ.
Помисли: наши цареви силни:
Ко је над њима? Једини Господ.
Ко сме против њих? Нико. Па опет?
Златна им круна често је тешка:
Па су је мењали често клобуком.
Цар Иван правога мира је нашо
У подвизима монашког чина.
Његов двор, негда пун удворица
Обесних, сад је прави манастир:
Властела су се у капицама
И у оделу скромноме пред њим
Јављали као смерни монаси,
А грозни цар је био међ њима,
К'о богомољац-игуман прави.
Видео сам га баш у тој ћелији
(Тад' ту живљаше ћирил страдалник,
Праведник прави; и ја сам онда
Видео ништавост овога света);
Ту сам видео цара уморна
Од грозних мисли и смртних казни;
Замишљен, миран сеђаше с нама.
А ми смо пред њим стојали мирно
И слушали смо његове речи.
Тад говораше оцу игумну

И свој братији: „Чујте ме, оци,
Жељени дан ће скоро већ доћи
И ја ћу у вас тражит' спасења;
Ти, Никодиме, Сергије, Ћирило,
Сви ви — примите мој свети завет:
Доћи ћу к вама к'о грешник скрушен
И покајничку ризу обућ' ћу
И пашћу пред тобом, ти оче свети.“
Тако је силни цар говорио
И реч му од срца иђаше слатко.
Горко је плако. Ми у сузама
Мољасмо с' Богу, да мир и љубав
Ниспошље души његовој болној
И сваком страшћу већ истрзаној.
Па син му Фјодор? Још на престолу
Уздихао је за тихим жићем
Пустињаковим. Царске одаје
У свете ћелије обратио је;
Ту не сметаху светој му души
Тешке и мучне бриге државне;
И Бог заволи смиреног цара.
Под њим процвета Русија славно.
А кад је умро, догодило се
Још нечувено до тада чудо:
К цареву одру дође муж неки
У необично светлом оделу
— Цар га је само мого видети —
Тад поче Фјодор с њим говорити
И „патријархом великим“ га назва...
Сви око њега у страху беху,
Видевши да је то појава с неба
(Тад већ не беше светог владике
У царској одаји уз цара светог.)
Кад се представи, двор се испуни
Мирисом светим и миомиром:
Лице му просја, к'о сунце сјајно.
Још не видесмо такога цара!
О страшне, грдне несреће наше!
Разгневили смо Бога, грешни смо:
Цареубицу за господара
Узесмо себи.

Григорије

Одавна, оче,
Жеља ме вуче, да те запитам,
Како погибе царевић млади.
Ти с' био, веле, тад у Угличу.

Пимен

Ох, та сећам се! Сам ме Бог посто,
Да видим недело, крвави грех.
Тада сам био због службе свете
Послан у Углич. Стиго сам у ноћ.
Сутра за време баш службе свете

На један пут се звона зачуше;
Звона па ларму, свуд вика, врева!
Сав народ врви у двор царичин.
И ја похитам — тамо већ сав град.
И гле! Царевић лежи убијен.
Царица-мати онесвешћена
Над њиме пала, а и дадиља
У очајању плаче и јада.
А народ бесно, ено га вуче
Клету чуварку — ту издајницу.
На мах се јави међ њима дивљи
Суров разбојник — Јуда Бићаговски.
„Ето зликовца!“ — зачу се поклич,
А њега часом нестане. Народ
Појури махом за убицама;
Беше их троје; сакрили су се;
Похваташе их и одведоше
Пред мртву лешину детета младог,
И чудо — махом мртавац задрхта.
„Признајте!“ — Народ на њих повикну,
И пред ужасом целатског мача
Признаше и изрекоше — „Борис“.

Григорије

Кол'ко је царевић имао година?

Шимен

Седам година. Сад би му било —
(Сад има томе десет година...
Не! Више; има већ и дванаест) —
Твој би сад био вршњак и још би
Царево, ал' бог друго одсуди.
С тим догађајем тужним свршујем
Хронику своју; од тога доба
Слабо се мешам у светске ствари.
А ти си, брате, вичан писању,
Теби предајем сав свој посао;
У часе слободне од свете службе
Описуј верно и истинито
Све, што год будеш сам доживео:
Рат, мир и власт силних царева,
И угодника светиx чудеса,
Знамења небеска и пророчанства —
А за мене је већ време да се
Одморим и да угасим лампу...
Али већ звоне и на јутрење...
Боже, помози слугама својим!...
Додај ми штаку, брат-Григорије! (оде).

Григорије

Борисе, Борисе! Свима си трепет,
Нико ти не сме ни да спомене
Младића јадног судбину грозну;
Али ти ево калуђер пише
У тамној ћелији грозну пресуду.

Од светског суда утећи не ћеш,
Као и божји што ће те снаћи.

ДРУГА ПОЈАВА

У врту манастирском

Григорије и зао калуђер

Григорије

Како горко, како бедно овај живот пролази —
Дан нам дође, па и прође, гледаш, слушаш све једно:
Само гледаш црне рāсе, само слушаш звона глас.
У зевању дане траиш — од нерада — па заспиш.
А васцелу дугу ноћ се све до зоре преврћеш,
Кад сан дође, тад ти душу црне бриге распињу.
Зар је радост, кад зазвоне и кад штаком буде?!...
Не, не могу трпет' више! Из ћелије да бежим!
Свет је велик, има пута на све четир стране.
Звали су ме.

Зао калуђер

Заиста је ваиш живот чемеран,
Ви весели, млади, чили, калуђери лепи!

Григорије

Барем да хан опет јурне, Литва да с' побуни,
Ах, како бих вољно пошо са мачем у руци!
Па када би наш царевић устао из гроба
И повико: „Где сте, синци, верне моје слуге?
Ударите на Бориса, на мога крвника,
Ухватите одметника, довед'те га амо!“

Зао калуђер

Не говори те глупости! Не подижи мртве!
Царевићу судбина је одсудила тако;
Него слушај, кад већ хоћеш, нека буде тако...

Григорије

А шта мислиш?

Зао калуђер

Кад бих био ја тако млад, као што си ти,
Кад у бради не бих имо још тих седих власи —
Разумеш ли?

Григорије

Не разумем.

Зао калуђер

Послушај ме само.

Наш је народ лаковеран, глуп и радо с' диви
Чудесима, новостима; а наши бојари
Сматрају га и спомињу к'о себи равнога.
Варјашко је старо племе свима и сад драго.
Ти си вршњак царевићев — буди лукав само!
Разумеш ли?

Григорије

Сад разумем.

Зао калуђер

Па дедер ми кажи!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Григорије

Па нек буде! Ја царевић, Димитрије ја сам!

Зао калуђер

Дај ми руку; бићеш — цар!

ТРЕЋА ПОЈАВА

Соба код патријарха

Патријарх и настојатељ чудовског манастира.

Патријарх. Дакле побегао је, оче игумане?

Игуман. Побегао, свети владико, ево већ трећи дан.

Патријарх. Нитков! Зликовац! Од куда је родом?

Игуман. Родом је из племена Отрепјеваца, старе племићке куће у Галицији; још у младости се негде постригао; а живео је у Суздали, јефимијевском манастиру; отуда је отишао и лутао по разним манастирима, најзад је дошао к мени у чудовску обитељ, те сам га примио међу братију; па видећи да је још млад и неук, дадох га оцу Пимену, смиреном и мудрому старцу; и био је врло учен, читао је наше летописе и састављао каноне свецима; али та наука, као што се види, није му дата од Господа Бога...

Патријарх. О, и та наука већ! Тако што увртели себи у главу: „Бићу цар у Москви!“ О, са суде ђаволов! Али не треба то цару ни јављати; за што само цара узнемиравати?! Доста ће бити обавестити о томе само ђака Смирнова или Јефимијева. Така безбожност: „Бићу цар у Москви...“ Треба ухватити, ухватити разбојника, па га послати у Соловецки, да вечито испашта тај грех! Није ли то безбожност, оче игумане?

Игуман. Безбожност, свети владико, права безбожност!

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Крчма на литавској граници

Мисајило и Варлам, скитнице у калуђерском оделу; Григорије Отрепјев као сељак; крчмарица

Крчмарица. Чиме вас могу служити, часни оци?

Варлам. Што је Бог дао, домаћице. Има ли вина?

Крчмарица. Како не би било, оци! Одмах ћу донети. (Оде.)

Мисајило. Што си се тако сневеселио, друже? Ето и литавске границе, за којом си толико жудео.

Григорије. Док год не будем у Литви, не ћу бити миран ни спокојан.

Варлам. А што си се ти тако заљубио у Литву? Ето ја грешник и отац Мисајило, од како смо утекли из манастира, ништа и не мислимо: Литва или Русија, гусли или гудало — то је нама све једно; само нек има вина! — А, ево и њега!

Мисајило. Врло добро и паметно, оче Варламе!

Крчмарица (долази). Ево, оци! Пите, да вам је на здравље!

Мисајило. Хвала, драга! Бог те благословио! (Пију. Варлам удешава песму: „Како ли је у Казану, у Казану граду.“) Та дед, за што ти не запеваш, за што не потегнеш?

Григорије. Не ћу.

Мисајило. Сваки је од своје воље господар.

Варлам. А пијаници је вино господар, оче Мисајило! Пимо у здравље нашој крчмарици! (Пева: „Силом лепи младићу...“) Но, оче Мисајило, кад пијем, трезне бијем; друго је нешто пијанство, а друго је готованство; хоћеш ли с нама — молим те; ако не — чисти се, купи се; варалица не може бити попу друг.

Григорије. Ти само пи — па пред собом ри, оче Варламе!... Видиш да и ја могу говорити у сликовима!

Варлам. А што да ријем пред собом?

Мисајило. Махни се њега, оче Варламе.

Варлам. А што се он прави светац? Сам нам се наметнуо за сапутника, не знамо ни ко је ни од куд је, па се још рогуши. (Пије и пева: „Подстриго се млад калуђер...“)

Григорије (крчмарици). Куд води овај пут?

Крчмарица. У Литву, синко, у лујевске планине.

Григорије. А је ли далеко до лујевских планина?

Крчмарица. Није далеко, могло би се стићи до вечери, да нема царских пречница и стражарских постаја.

Григорије. Каквих пречница? Шта ће то рећи?

Крчмарица. Неко је побегао из Москве, па је изашла наредба, да се сваки заустави на граници и прегледа.

Григорије (за себе). Ето ти белаја сад!

Варлам. А, друже! Приближио си се крчмарици. Теби не треба вотка, већ лепојка: бадава, брате! У свакога свој обичај, а у мене и оца Мисајила једина брига — пи, док не рига; испимо, дед опет све до дна!

Мисајило. Врло добро, оче Варламе!

Григорије (крчмарици). А кога траже? Ко је побегао из Москве?

Крчмарица. А Бог га знао, лопов или је разбојник какав, тек само не даду сада ни честитим људима да мирно пролазе. А шта ће бити? Ништа. Не ће ухвагити ни беса. Као да нема и другог пута у Литву, осем главног друма! Ето, само удари на лево, па кроз шуму стазом до капеле, што је на чеканском потоку, отуда управо кроз рит до Хлопина, отуда до Захарјева, а одатле ће те и свако дете одвести до лујевских планина. Од тих

стражара нема никакве друге користи, већ само узнемирују путнике и плене сиротињу. (Чује се шум) Шта је то опет сад? Ах, та то су они, проклетници! Ти иду назорце.

Григорије. Домаћице! Има ли ту још која друга соба?

Крчмарица. Нема, драги. И ја бих се сама волела сакрити. То им је све, што уводе и шпијонирају; долазе, ишту вина и хлеба и свачега. Не би ли Бог дао да поцркају! Пси!

(Стражари долазе)

Први стражар. Помози Бог, крчмарице!

Крчмарица. Бог помогао, драги гости, добро дошли!

Други стражар (првome). Ха! Овде је, чини ми се, весело; биће и нама добро. (Калуђерима) А ко сте ви, људи?

Варлам. Слуге божје и смирени калуђери, идемо по селима и купимо хришћанску милостињу за манастир.

Први стражар (Григорију). А ко си ти?

Мисајило. Наш друг...

Григорије. Ја сам сељак из оближњег места; довео сам ове оце до границе, па ћу се сад вратити ватраг.

Мисајило. Тако си ти зар нешто друго измислио?!

Григорије (тихо). Ћути!

Први стражар. Крчмарице, донеси још вина; пићемо заједно са оцима и мало ћемо се поразговорити.

Други стражар (тихо). Овај младић је го као црквени миш, од њега немамо шта узети; али оци...

Први стражар. Ћути! Сад ћемо ми њих укебати... Па како иде посао, часни оци?

Варлам. Рђаво, синко, рђаво! Сад су Христијани постали тврдице; сами чезну за новцем и чувају га тврдо; мало дају Богу. Велики је грех напишао на род људски. Сви кајишаре и чивутаре; само мисле о земном богатству, а не о спасенију душе своје. Идеш и идеш, молиш и молиш, па кад год за три дана не добијеш ни три полушке. Такав је грех! Прође једна недеља, прође и друга, загледаш у торбицу, а у њој тако мало, да те је читаво стид показати се у манастиру; али, шта да се ради? Од јада мораш и то да попијеш... то је прави јад... Ох, зло је то! Знајте, да су наступила последња времена...

Крчмарица (плаче). Ах, Боже, смилуј се на нас и помози нам!

(Док је Варлам говорио, гледао је први стражар на Мисајила врло радовнало.)

Први стражар. Алекса, имаш ли код себе царски указ?

Други стражар. Имам.

Први стражар. Дај га овамо.

Мисајило. За што ти на мене тако оштро погледаш?

Први стражар. Ето за што: из Москве је утекао неки јеретик, Гришка Отрепјев. Јеси л' чуо што о томе?

Мисајило. Нисам чуо.

Први стражар. Ниси чуо? Хм! Али је цар наредио, да се тај јеретик ухвати и обеси. Знаш ти то?

Мисајило. Не знам.

Први стражар (Варламу). Знаш ли ти читати?

Варлам. Знао сам као дете, ал' сам сад већ заборавио.

Први стражар (Мисајилу). А ти?

Мисајило. Није ме Господ умудрио.

Први стражар. Ево ти царски указ, узми га!

Мисајило. А шта ће ми?

Први стражар. Мени се чини, да тај јеретик, што је утекао, тај лопов и протува — да си ти тај.

Мисајило. Ја?! Боже сачувај! Шта је теби?!

Први стражар. Чекај! Држите врата! Сад ћемо ми одмах учинити истрагу.

Крчмарица (за себе). Ах, проклетни мучитељи, не даду ни овом старцу мира!

Први стражар. Ко зна овде читати?

Григорије (ступа напред). Ја знам.

Први стражар. Ево на! А од кога си ти научио?

Григорије. Од нашег знопаре.

Први стражар (даје му указ). Читај на глас!

Григорије (чита): „Недостojни монах манастира Чудова, Григорије, из племена Отрепјевског, пао је у јерес и дрзнуо се, научен ђаволом, бунити братију свакојаким саблазнима и безбожношћу. Истрагама се дознало, да је безбожник и расколник Гришка побегло према литавској граници...“

Први стражар (Мисајилу). Зар ниси ти тај?!

Григорије (чита): „И цар је наредио да се тај ухвати...“

Први стражар. „И обеси!“

Григорије. Овде то не каже: да се обеси.

Први стражар. Просто! Не пише се све, што се мисли. Читај: „да се ухвати и обеси.“

Григорије. „И обеси. Има томе јеретику (гледа на Варлама) педесет година, средњег је раста, чело му је ћелаво, брада седа, трбух лебео.“ (Сви гледају у Варлама.)

Први стражар. Децо! Ево Гришке! Држ'те га, вежите га! Ко би то мислио?!

Варлам (тргне папир из руке Григоријевог). На-

траг, питкови! Какав Гришка?! Шта? Педесет година, брада седа, трбух дебео! Не, пријатељу, још си ти млад, да тераш са мном шалу. Ја истина одавно нисам читао и слабо иде, али ово видим и разумем, кад је догорело до ноката. (Чита по реду): „А го-ди-на и-ма два-де-сет.“ — Ето, пријатељу, где је ту педесет? Видиш — двадесет!

Други стражар. Јесте, сећам се, двадесет; тако су и нама рекли.

Први стражар (Григорију). Ти си, брате, неки обешешак!

(Док је *Варлам* читао, дотле је *Григорије* стајао, држећи руку на прима и са погнутом главом.)

Варлам (продужи): „Узрастом је мален, груди широких, једна му је рука краћа, очију плавих, косе риђе, на образу има брадавицу, тако и на челу...“ А, пријатељу, ниси ли ти тај?

(*Григорије* истргне нож; сви устукну, а он искочи кров провор.)

Стражари. Држи! Држи!

(Сви беже као сметени.)

(Наставиће се)

МАРИЈА

(Наставак)

Утра дан, у Маријину друштво, постао је Милан расположенији. Поред ње је заборавио на своје јаде. А то није ни чудо. Већ је неколико дана, како је умакао испод утецаја својих гонилаца па се некако осећао сигурнији

Мени се и онако чинило, да он и сувише озбиљно узима ту ствар с Иванком и њеним родитељима, а био је синоћ мало и угрејан, када ми је открио и поверио потешкоће, које би морао отклонити па да узмогне Марију назвати својом.

Према Марији се понашао тако, да већ није било сумње, да је сматра својом заручницом.

Једнога дана одем до Марије.

Јулка изнела преда ме силесију накупована платна и разних стоних ствари, које обично спремају удаваче. Стаде ми ређати, како ће ово бити за ово, оно за оно.

У то уђе и Марија.

Ја сам све схватио. Марија се смешила блажено.

Знао сам, на што то све, а знала је и Марија, да ми је све познато, али ја нисам хтео ништа да говорим, у толико више, што ми Милан од онога вечера и не спомињаше своју »тајну«.

Њих две разговарале о томе, како би требало ово уредити, а како оно. Марија би тек: ово је овако код стрине, оно онако, а Јулка би тек напоменула, како је код стрине много што шта по старој моди.

Мени се врзле разне мисли по глави. Ма да ми Милан ништа није спомињао од онога

вечера, ипак се нисам могао отрести страха, да ће и Марија проћи, као што прођоше многе, да ће се разочарати.

Још како тако, да се није дознало и у селу, шта се овде смера.

Јулка је сматрала за особиту част, што им је Милан редовао гост. Слушајући разне гласове по селу, она је била управо приморана неким поверити, за што Милан к њима долази те се тако дознало, да ће Марија бити — срећна.

Кад по Марију дође другарица јој једна из суседства те је одазва до себе, запитаћу ја Јулку:

»На што то све?«

»Па, за Бога, треба свака удавача да се спрема за раније. Ваљда не ће чекати баш онога дана, када се заручи.«

»Будимо искрени. Ви мислите на Милана.«

»А за што не и на њега?«

»Но, но, па може се мислити, али да ли ви помишљате и на друге прилике, на пример, да он, када овде сврши своју мисију, оде кући, па почне озбиљно размишљати о своме положају, или га нападну родитељи, или га слете пријатељи... или каке друге мисли; а треба да знате, да код аванмана играју велику улогу и имена жениних родитеља... па шта онда? Изаћи ће Марија на глас, па да плете седе...«

»Ви не познајете онда Милана. Видите, ви држите, да ја не познајем младе људе, али ја знам да Милан није такав. Милан не гледа на то. Он је способан чиновник, то говоре сви у А. А кад је такав, не треба му женино име. Он каже, да је у Марији нашао девојку, ка-

кву му срце жели, а цео свет га се не тиче. Он хоће да је он задовољан. Синоћ нам је баш о томе говорио, па, сумњајући ваљда да му ми не верујемо, понављао је више пута, да једва чека час, када ће уредити неке своје приватне послове, па да запроси Марију. Бог с вама! Дакле по томе да се сироте девојке не могу удати за мало боље људе само с тога, што им очеви нису барони! А знате ли ви, да је онај гроф узео просту циганку, јер му се допала. А шта фали мојој сестри? Сто и сто пута је боља него оне каћиперке. Та ви је бар познајете! Ни за што друго није створена, већ да кућу кући, да буде мужу права жена . . .»

»Знам, знам Марију. Па баш с тога, што је врло добро знам, с тога се и бојим за њу. Мислите ли ви, да би она олако прошла, кад би се преварила у нади?»

»Па баш да се и то догоди, нашло би се ваљда и за њу . . .»

И Јулка ме чисто јетко погледа.

»Нашло би се, да; али би ли Марија нашла прилике себи? Па ја као велим, требало би јој говорити, да баш не верује свашта, док не види, да је испрошена и прстенована, јер може бити ни Милан не рачуна са приликама и неприликама, које га могу још до женидбе снаћи, па би морао и против своје воље . . .»

»Ја вас не разумем. Нашла се тако лепа прилика за Марију. Момак леп, поштен, ваљан. Чиновник са добром платом, осигуран, Србенда од главе до пете. Не гледа на новац, на положај девојчиних родитеља, не слуша шта ће свет казати, што се жени женском од простијих родитеља, и то искрено, отворено исказује, и као да се то није у толико и толико прилика дешавало и дешава; а ја вам кажем, да Марија, ако ћемо на што, може и бирати момка, а не да се уда за којекога. А могу вам рећи, да се њих више распитују за њу . . . али она је своје срце поклонила Милану . . .»

»Што се мене тиче, ја бих је удао за најваљанијег и најбогатијег Србина . . . само сам напоменуо; али кад је тако, онда и ја верујем, да се Марија не ће преварити у нади; дај Боже, да се ни ја не преварим.»

»Ви сте морали нешто чути, па не ћете да кажете.»

»Нисам ништа чуо.»

Које пријатељство према Милану, које пак што не хтедох Марији говорити о препрекама

и неприликама, у које је Милан запао, хтео сам само да се Марији од стране сестре јој напомене, да треба помишљати и на то, да може да се не оствари, па да би се приправио терен за узмицање; али кад сам чуо изјаве Миланове, ја сам још већма био учвршћен у сумњи, да је он оно у пићу говорио и више уображавао, те сам ћутао. Кад сам доспео, одлазио сам онамо. Марија је преда мном тајала да га љуби, али је увек заподевала разговор о њему. А кад се чуо његов глас у ходнику, тада би чисто задрхтала, па као бојећи се, да ће се одати, е јој га срце жељно очекује, узела би ма какав рад у руке те би оборених очију чекала, док он не би ушао. Тек кад се врата затворе, она би га погледала, а у погледу се том блисташе чиста, невина, анђеоска љубав. Милан јој је ласкао, тепао јој као детету, а она је, руменећи, пристајала на та тепања и била сва блажена.

Милан је био са свим заборавио на Иванку Берањијеву. Бар тако је изгледало.

*

Био је натмурен новембарски дан. Кроз густ ваздух, пун влаге, суморно су падале ретке снежне пахуљице. Човек изгуби вољу погледати и кроз прозор, а камо ли ће пожелети, да изађе из куће. Како сам био беспослен тај дан, ходао сам горе доле по соби и читао, још се и данас сећам, Тургењевљевоу »Новину«.

У том спазим пошту те пођем у општинску кућу, да прочитам службене новине. Кад сам дошао онамо, затечем Милана сама у његовој канцеларији. Седи и нешто црта на парчету артије.

»Баш добро када си дошао! Овде је топло па можемо мало до вечере поседети. Већ бих био отишао, да ми се вратио бележник. Има једна ствар да се реши одмах те га морам причекати.»

Запалисмо смотке. Ја сам сео на диван па стао читати разне тералице у »Редарственом Веснику«, а Милан је стајао код прозора и посматрао натштину природу. У другој соби седео је езекутор и непрестано кашљуцао.

»Ни живе душе на сокаку! Ето, то ти је ваш хваљени сеоски живот. Лети опет, опет — природа се заодене листом, можеш ишетати куда у поље, па као што се поља тамо у недоглед шире, тако ти и мисли отму маха, сло-

одно се развијају па стварају миле слике... а сада као да је овај узани хоризонт сузио и круг мисли, те избијају само оне, које износе слике сродне овоме времену. Нигда нисам добре воље, кад је небо натмурено.»

У том зачусмо, где зазврјаше кола друмом па пролетеше поред општинске куће.

Брже устанем са седишта па потрчим до прозора, а Милан истрчи на улицу.

Кад се вратио, био је блед, а опазио сам како тетура по соби час до чивилука, на којем му је капут висео, час опет до стола, на којем му је био шешир, а руке му дрхте, поглед лута по соби.

Спопаде капут, стане преда ме, те као у страху запита, да ли бисмо могли наћи што брже кола па да се још вечерас одвеземо у оближње село. Ја му одговорим да можемо.

Поново је ходао горе доле по соби и нешто премишљао, а није више речи проговорио.

»Шта је теби?« запитам га ја.

»Шта ми је?! Знаш ли ти, ко је дошао? Берањи са својом слатком ћерком. Баш се дали у потеру за мнош. Ни у сну, ни на јави немам мира од њих, гоне ми и сенку. Место да живим безбрижно, ја сам страшан патник још сада, ма да сам слободан од праве везе. Кад бацим поглед у будућност, осећам на души као тежак камен, који ме повлачи у провалију, да у њој док живим трпим паклене муке... Ох, како тек страшно мора изгледати сваки боговетни дан бити у близини... па ипак, само да нисам овамо долазио...«

Нисам знао шта да му кажем, како ли да га охрабрим. Да би га колико толико разгалио, почнем се силом грохотом смејати тој малодушности... а у себи сам стварао разне планове, како ћу га извући из те чељусти, макар ме шта стало.

»Опет би боље било да одем!« — уздахне најзад он.

»Не, не ћеш ићи! Зар да бежиш? Овде ти се даје прилика, да с њима раскрстиш са свим. Рећи ћеш, да се одричеш и каријере и свега, па ћеш живети у селу као сеоски чиновник па да видимо шта ће на то та слатка Иванка. Навикла је та на живот у вароши.«

Милану се очи засветлише, сав радостан ме загрли.

»А што ја не бих бар за годину дана то и учинио? Дотле ће се ваљда изменити ствар. Хајдемо! Али не одмах у гостијоницу, него

најпре до П. да попијемо коју. Који их је ђаво донео по томе времену!«

Нисмо дошли ни до половине друма, а чусмо из наших леђа женски глас.

»Господине! Господин-Милане!« — и најпосле чисто јетко: »Мил-а-не-е!«

Када се обазресмо, опазисмо коштуњаву, високу женску.

Чим сам је погледао, видео сам, да Милан није ништа претеривао. На прилично смежураном јој лицу видело се, да је већ давно преживела лепе дане прве младости, па сада се грозничаво хвата за оно још мало остатка, као утопљеник за сламку. Танке уснице одаваху чисто презрив осмејак...

За њени леђи стајао је округан човек, великих, плавих бркова а малих лукавих очију, које те час погледе благо и мило, кад хоће да придобију, а простреле те, када хоће да уништују респект и послушност...

»Данас светкујемо те немам званичних часова,« — рече ми, приказујући се тако мило и благо, да сам се зачудио.

Предложим ћерци му, да се мало прођемо по селу. Ма да је време било рђаво, она ипак прими мој предлог.

Погледао сам у тај мах у Милана. Да големе ли промене! Стајао је пред њима као дериште, сав се збунио, па не може никако да се право упусти у разговор. Ни налик онај соко поред Марије!

»Нисте се надали, је л' те, Милане?« — ослови га Иванка. — »Верујем, да се нисте надали... а ја, да вам и делом докажем оно, ето, дошла сам, да видим, како проводите... Зацело се лепо забављате?«

»Богме не! Велика је то промена за мене. Из великоварошког живота у село. Но, верујте, село ме ипак занима.«

»Знам, знам; чула сам... и држим, да Вас јако занима. Има овде и лепих госпођица.«

»Ја...«

»Но, но, ништа то не чини! Треба човек и да се забавља... Марија се једна зове, ако се не варам... Зове ли се тако једна? Видите, ја сам вам права врачара... све погађам... све... све... све... Ха, ха, ха, ха... та немојте да зелените... Ви се нешто једите... једите се, господине Милане! Немојте се ништа једити... кад ја...«

У том је окренула лице нама те опазисмо

заплакане очи. Опazio сам, да се баш навлаш окренула, не бисмо ли ми видели како плаче...

Милан је ишао поред ње нагнуте главе, а није речи проговорио.

Мало за тим у трену нестале суза те поче кикотати, пренемагати се.

»Допустите!« — рече најзад и одигну мало Миланову руку те се ули уз њега.

Старац је гледао на њих двоје.

Како је снег све јаче почео падати, то уђе-мо у гостијоницу. Ту затекосмо стару госпођу, која нас је лепо предусрела, али некако јетко погледала на Милана. Почесмо разговор о сеоским приликама.

У одговорима посматрао сам Милана. Чудно сам се великој промени на њему. Изгледаше скроман, миран, послушан, бојажљив Сав сиромах устреће очима, када се Иванка створи пред њим, кад се исправи, па га погледа у пò зенице, а уз то се некако ђаволасто насмеша, као да би да рекне: Залуд се копрцаш ти меки, јадни створе... или мене, или некоју... да!

»Не могу да разумем... господин Милан је нешто нерасположен...« — стаде се мазити.

»Па, сећате се ваљда, да сам такав био и при поласку овамо« — извињавао се Милан.

»А, то не; баш сте онда били јако расположени.«

»Та, сада се баш не сећам, али, онако у опште — умеша се стара — господин Милан је са свим друкчији...«

»Шта Ви мислите, господине?« — запита Иванка мене.

»Нисам познавао господина пре његова до-ласка овамо. Могу вам само рећи, да му се село јако допада. Па шта више, како нам изгледа, да наш начеоник не ће бити скоро ре-понован, то је господин Милан напан остати овде бар годину дана... а после опет у котар. Знате добро је имати праксе...«

Берањијеви се згледнуше смешећи се, а после погледаше у Милана. Милан ме је врло добро разумео, шта сам хтео.

»Је ли то истина, господине Милане?«

»Верујте, јако ми се допада живот на селу. Док сам у вароши, свако вече у кавану, онде задимимо те седим у оном диму до по ноћи. Овде, кад је ијоле лепши дан, може човек у ноће... па дивота је то. У лов када хоћу, посла мало...«

»Где, где, а од када се ви тако заљубисте

у живот на селу! Док нисте овамо дошли, нисте се тако повољно изражавали о селу. А сада наједаред овако. Па од куда баш у овом селу?«

запита Берањијевица и погледа на своју ћерку. Стари Берањи је само гладио бркове. Сад се уплете и он.

»Та се мисао и мени већ од дуже времена врзе по глави. Скоро ћу у пензију. У вароши је тешко живети. Оно човек излази некако на крај, али, што но кажу, рука увек у џепу. На селу би се дало држати мало њиве под аренду, хранити живине, те би се живело много лакше. А и срце ме вуче на село, јер сам на селу рођен.«

»Ах, то би било дивно, тата!« ускликну Иванка, а смежурани образи јој се испунише неким модрикастим руменилом.

Сви троје погледаше у Милана са осмејком, који казиваше, како су га лако надмудрили.

Ја сам ћутао, а и Милан неко време.

»Само је питање, би ли ме виша власт оставила на овоме месту, или би послала кога другога« — рече Милан као за себе.

Опazio сам, да је у Милану настала страшна борба. Погледаше немо у мене, као да би хтео моју пажњу да обрати на ово троје и њихово понашање, те да створим суд о томе, може ли се из оваквих ноката избавити човек, а да не изазове буру.

Видео сам, да је Милан неодлучан. А признајем, да сам, налазећи се у њихову друштву, некако и сам страховао, замишљајући себе у положају Миланову.

Када сам помислио на Марију, која је одавде у четвртој кући и на страх Миланов, да ће Марија ма кад шта дознати за ову --- било ми је да бежим из села, док се ово одиграва. Једино сам осећао, да се то не може отклонити.

Највише је говорила стара госпођа.

»Ах, знате, господине, ни рођена мати не би тако пазила на господина Милана, као што ми то чинимо. Није ми суђено, да имам своје рођено мушко дете. Имала сам сестрића, који је био поверен мојој нези, па данас је човек. Па, замислите, даровит млад човек, али, када западне у рђаво друштво, онда, макар да је како способан, више учини своје. Господин Милан је млад човек, истина, плаћа нам нешто, али некако смо га ја и мој муж заволели као своје рођено. Ах, та не бисмо дали да на њега и најмања сенка падне.« (Наставиће се)

И О У Ж А

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Наставак)

Не може се порећи, положај Евгенијев био је одвећ критичан. С десна и са лева опкољавале су га веће реке, преко којих се на доглед непријатељској војсци није дало прећи. Пред собом је имао јак град са многобројним гарнизонам, за собом непријатељску војску, која је од његове већа о више него половину. Уз то је још турска војска била одморна, Евгенијева пак услед бољетица свакојаке врсте била је изнурена и смањена. И сам он је био оболео, но набрзо је оздравио и одмах се латио посла. Свежа иницијатива чинила му се да је најбољи, шта више у оваким приликама једини начин, да се изведе решење ситуације. „Или ћу се ја докопати Београда, или ће се Турци докопати мене!“ говорио је обично у шали, кад би га ко упозорио на несигурни крај његова предузећа. Решио се, дакле, да непријатеља предвари, да га из небуха нападне те да га — као што у релацији стоји — „са бојжом помоћи побије“.

Битка буде заказана за 16 август 1717.

Ноћу од 15 на 16 наместише се чете у највећој тишини.

Седам регимената кавалерије под фелдмаршалајтнантом Вијаром и осам батаљона са четир гренадирске компаније под фелдмаршалајтнантом Броуном имале су задатак да чувају контравалацијону линију према вароши.*) Само четир батаљона и неколико пешака драгона имали су да остану у стану и да га чувају.

Сва остала војска била је одређена да ван циркувалацијоне линије нападне војску великога везира.

Чете су биле намештене у две бојнице, пешадија под заповедништвом принца Александра Виртембершког у средишту, коњица под заповедништвом фелдмаршала грофа Палфије на оба крила, што се наслањала на Дунав и Саву. Под принцом Виртембершким командовао је у првој бојници фелдцајтмајстер гроф Старемберг и гроф Харах, у другој

*) Ова војска, чији је задатак био да мотри на град, стојала је с оне стране контравалацијоне линије а пред неким мањим турским утврђењима близу Батал-џамије, која се тада налазила на отворену пољу изван вароши. Ова турска утврђења освојио је Евгеније одмах после свога преласка. Ово је место од прилике на данашњој Марковој пијаци, где се још пре више година налажаху остаци Батал-џамије.

принц од Беверна. Под Палфијом су командовали генерали кавалерије Ебергењи и Мерси на десном, Монтекуколи и Мартињи на левом крилу.

Фелдмаршалајтнант барон од Секендорфа стојао је са петнаест батаљона тик на циркувалацијоној линији с налогом, да буде приправан, да га употребе онде, где буде нужде.

По бојном плану, који је издао Евгеније, имало је лево крило задатак, да уведе битку. Да подједнако продиру и да чврсто стоје један уз другог, било је заповедницима наређено као прва дужност.

Још пре по ноћи изашле су чете, избегавајући сваки шум, из циркувалацијоне линије. Наместили се брзо и, ма да је ноћ била ведрa, нико их није опазио. Кад је свитало, дао се знак да се продире а у истом се тренутку спусти тако густа магла, да се на десет корачаја ништа више није могло разликовати.

У магли се нико није могао да нађе те се тако десило да је коњица деснога крила промашила пут, наједаред наишла на шанац, који су Турци од скоро ту били ископали, те на тој страни започела битку са доста живахним сударом. Турска коњица полети да помогне својим друговима, турски се стан алармује те сад наједаред у најгушћој магли стоје око у око Турци и царска војска. Магла као да ће постати кобна. Како је пешадија имала строг налог, да чврсто одржи свезу са коњицом на десној страни, држећи се ње толико оде на десно, да се с леве стране одели од осталих те Турци продру у ту празнину. Но гроф Мерси брзо поправи ствар, пожуривши се са коњицом друге бојнице грофу Палфији у помоћ и потиснувши Турке, које сад пешадија спонадне с чела а коњица с бока те их отерају у бегство.

На левом су крилу дотле чете продирале лагано и у густу реду. По најгушћој магли стигну до непријатељских шанаца и освоје их са ванредном храброшћу.

Ипак се зачудили, кад су са стране и с леђа видели да продиру нове гомиле Турака.

Тада се у осам сахата у јутру наједаред дигне магла.

Евгеније соколовим оком брзо прегледа бојиште па на свој ужас опази, да су оба крила сувише

савила на десно и на лево, тако да је у средини прве бојнице настала голема празнина, у коју су продрли били Турци.

Сад је ваљало радити брзо. Евгеније стане на чело другој бојници, којом је управљао принц од Беверна. Чете, одушевљене присуством свога војсковође, похите на опасно место и са правом лављом храброшћу ударе на непријатеља. У исто време нареди Евгеније те и коњица стаде продирати и удари на Турке с бока. Османлије стадоше узмицати, царска се бојна линија опет воспостави, са ванредном бравуром поче јуриш на положај Турака у целој дужини му.

У турском стану настаде страх и трепет. Први нагоше бегати Татари и Спахије. Једна једина непријатељска батерија, од осамнаест тешких топова, била је још у средишту турске позиције.*) У густим се редовима купили око њих Јаничари, штитећи их својим животом. Тада Евгеније десет гренадирских компанија и четири батаљона, којима су бокове штитиле две коњаничке регименте, нареди да јуришају. Залепршаше се заставе, свирка забруји а војници, тик један до другог, као зид, стадоше продирати. Не одговарајући ни једним јединим метком издржаше мирно убилачку ватру батерије. Кад стигоше до ње, са напереним бајонетима јурнуше на непријатеље. Ништа није могло да одоли том јуришу. По што се неко време храбро опирали, напустише Јаничари батерије. И они нагоше бегати. Цареви су их војници донекле гонили, за тим нареди Евгеније те се чете скупе. Но лаке хусаре и српске добровољце пошље за Турцима, да их вијају и да од победе извуку сву корист.**)

У граду се за цело то време нико није кренуо. Заповедник граду, Мустафа паша, мора да је за трајања магле слутио био само обичну канонаду. С тога су чете Броунове и Вијарове стојале још једнако пред Батал-дамијом и гледале величанствено-лепи призор.

Прошло је било девет сахата, кад се царска војска у уређеној линији наместила по висовима, који су били отети од непријатеља. Коцка је била

*) Ово је утврђење било над механом код Екмеклука. По ратним описима из оног доба и по самом извештају принца Евгенија цару Карлу изгледа, да је ово утврђење било кључ турској позицији. Види о томе велико дело ц. и кр. главног генералштаба о ратовима принца Евгенија. У Минхену има између осталих слика из овога рата и једна велика слика, која приказује јуриш Бавараца и Хесенаца под командом принца Виртембершког на ово велико турско утврђење над екмеклучком механом.

**) Евгенијев рапорт цару од 25 августа 1717 год. Види Kriegsarchiv

бачена. Свршена је била једна од најлепших и најславнијих битака у историји, која је обесмртила Евгенијево име и име Београда.

Преко 1500 мртвих, међу њима гроф фон дер Хаубен и најстарији син старине Палфија покривали су бојиште. Лопковиц умре после битке од рана.

Ебергењи, Монтекуколи, Отокар Старемберг, сам Евгеније и 3500 момака били су рањени. Но за то је победиоцима пало шака до двеста топова, педесет и једна застава, девет коњских репова и дивотчадор Халил-пашин. Осим тога су Турци изгубили ванредно много момчадије. За време те битке од пет сахата пало је на тринаест хиљада Турака. Уз то их је заробљено пет хиљада. Српски добровољци, који су са хусарима војску великога везира гонили до Ниша, нашли су на путу пет хиљада мртвих и двадесет хиљада рањених.

Но највећи успех, који је могао Евгеније да постигне, био је тај, што је после капитулационога уговора, склопљеног са Мустафа-пашом 18 августа, 22 августа уз пуцњаву топова са бедема и са лађа и уз одушевљене клике својих војника и српских становника у околини, који су по својим силама помогли били, могао свечано ући у Београд.)*

Глас о славној битци код Београда и о паду тога града изазвао је у Бечу, у Немачкој и у осталој Европи одушевљење, каквим се донде ретко дочекао који ратни догађај. Грофови Хамилтон и Рабутин, које је Евгеније послао као курире у Беч, кад су дошли и кад су свечано улазили у царске дворе, тако је народ дочекао, да се једва могли провући кроз одушевљену светину, која их је окружавала. У Немачкој, Холандској, Енглеској и у Италији величали су победу Евгенијеву песмама, гравирама и нарочитим споменицама. Збирке слика, бојних планова и медаља из онога доба дају непо-

*) Како о првом освојењу, тако има и о другом освојењу Београда много лепих и скупоцених слика и планова у поменутој збирци Ђорђа Вајферта. Сличну збирку има и Њ. Величанство краљ Александар, која је пре била својина краља Милана. Ја сам се приликом својих предавања у бечком Научном Клубу служио збирком, коју ми је г. Вајферт био уступио. Генерал Протић, када је проучавао исти предмет, служио се збирком Њ. В. краља Милана, о којој дословце вели: То је збирка планова и слика Београда, које су рађене и штампане пре неколико векова. Има их сто и шест комада и узете су већим делом из старих, страних списа, који говоре о Београду. Албум је овај уникум, јер мучно да ће кад још коме испасти за руком да нађе и искипи оволики број слика тако старих, тако ретких и тако лепо очуваних. — У већ поменутој збирци медаља и споменица г. Х. Вајферта заслужено је друго освојење Београда са двадесет и више ретких и необично скупоцених новаца. Види Н. Weifert: Meine Sammlung и т. д.

битна доказа, колики је значај ондашњи образовани свет придавао ослобођењу Београда и како су великога војсковођу са тога славили и узносили.

* * *

Промене, које су после освојења Београда, нарочито после закључења пожаревачког мира (1718), у граду и вароши извршене, биле су такве природе да су људи, који су Београд из ранијих времена познавали, једва могли веровати да је то једна те иста варош. Принц Евгеније озбиљно је мислио да у Београду створи средиште трговине и саобраћаја са истоком и да га начини највећом вароши у тим крајевима, која би с поносом могла носити назив „престонице истока“, а која би по положају и утврђењу свом могла бити прави „бранич хришћанству.“*)

Утврђивање Београда поверио је Евгеније вредном и енергичном заповеднику Београда, генералу Одвиру, који је стари турски град претворио у модерну тврђаву, употребивши овом приликом фортификациони систем чувеног Француза Вобана (Vauban).

Сва она неправилна утврђења од варошке стране пред бедемом, на којем се сада налази такозвана Сахат-кула, порушена су, па је подигнут на томе месту бастииони фронт, испод кога су у такозваној куртини и у фланкама озидане казамате за становање војника и за одбрану града. Фланке су повучене мало у назад и заклоњене заокруженим крајевима. Ови бастииони, који се и данас могу видети, добили су имена и називе. Тако се звао бастиион према Сави Св. Карло, а бастиион према Дунаву Св. Јелисавета. Испред куртине бастииона озидан је равелен са „блокхаузом“. Они стари градски фронтови са дунавске и савске стране, што су за време Турака и пре њих били окићени кулама, које су биле слабе и опале, са свим су порушене па је Београд и са ових страна изнова утврђен јаким земљаним бедемима, који су били обложени зидовима, или јаким зидовима од камена и цигаља са урезаним отворима за пушке и топове за одбрану. У град се улазило од варошке стране кроз три капије. Један је улаз био доле на Сави а други на дунавској страни. Оба ова улаза били су споредни а главни улаз је био у средини куртине бастиионог фронта, ту, где се и данас налази. Цео град од Дунава до Саве био је опшанчен дубоким ровом са врло стрмим странама. Пред ровом саграђен је прикривен пут са пространим збориштима, са излазима за испаде из града и са тавницама за одбрану града са минама. У градски ров силазило се испод градских бедема

*) Arneht, Prinz Eugen etc. II. део, стр. 454. Извештај принца Евгенија цару Карлу VI.

а из њих се излазило на прикривени пут по озиданим степеницама. И онај други градски део, што је био одвојен од правога града и што је опасивао и заклањао варош, утврђен је сада изнова са правилним бастиионим деловима свуд унаоколо око вароши од Саве до Дунава. Имена тим бастиионима била су: бастиион Св. Марија, Св. Јелисавета, Св. Евгеније, Св. Венедикт, Св. Карло, Св. Јосиф и Св. Леополд. Пред овим платном било је у два реда већих и мањих флешâ; пред овим прикривен пут са гласијом и даље засебна и одвојена утврђења у виду отворених и затворених линета. Кроз ово градско платно улазило се у подграђе или варош кроз четир капије. Прва капија била је на Сави и звала се шабачка капија. То је она капија, што је постојала до 1867 године а која се звала Сава-капија; друга се звала Виртембершка капија (до 1867 године Стамбол-капија, тамо, где је сада народно позориште), трећа је била царска капија (до 1867 Видин-капија) и четврта темишварска капија, која се налазила доле у дунавској равници. Све ове касарне биле су зидане, а виртембершка (Стамбол-капија) и шабачка (Сава-капија) изгледале су као мале касарне, у којима беху смештене повеће страже. Простор међу градом и подградским или варошким платном био је обграђен од савске и дунавске стране јаким зидовима за одбрану. На савској страни било је два зида. Један је ишао долином крај воде, а други венцем крај Калимегдана. Онај први зид био је у вези са такозваном петроварадинском капијом, кроз коју се пролазило на сталну ђуприју, која је везивала земунску страну са Београдом. Сем тога је било градских утврђења и с оне стране Саве и Дунава и на великом острву на Дунаву према граду (ратно острво, Krieginsel). Од ових утврђења било је највеће оно на Сави, које је имало засебна и одвојена утврђења пред собом.*)

Када све ове податке добро учимо, добићемо тачну слику простора градског и варошког. Град је задржао само са малим изменама онај облик, што га још и данас има. Варош пак пружала се од Сава-капије, коју данашња генерација још добро памти, ка садашњој митрополији па одатле Косанчићевим венцем ка Варош-капији, а одавде садашњим Теплиним и Обилићевим венцем (булеваром) ка Стам-

*) Петроварадинска капија и стални мост били су од прилике тамо где се сада налази Хаџи-Томина кућа. Мостобран с оне стране Саве био је по свој прилици тамо где се сада налази стражара аустријских царинара. Све главније податке у овом опису градских и варошких утврђења увео сам из *Протићева дела: Одломци из историје Београда*, јер ми се чине врло тачни.

бол-капији пред спомеником кнеза Михаила, одатле садашњом Доситејевом и Глумачком улицом до Видин-капије на изласку садашње Душанове улице, па одавде косо на Дунав ка садашњој Залији. Подграђа била су изван вароши и то једно са дунавске, а друго са савске стране. Горе на висоравну где почиње краљ-Миланова улица а изван бедема била су поља и главни друмови, који су водили у Крагујевац и у Смедерево.*)

Доле на Сави, где се сада налази ђумрук, паробродска станица и такозвана Савска улица, није било кућа. Зидови, који се тада на томе месту налажаху, везивали су Савску капију са Петроварадинском капијом и са мостом, о коме је већ било говора.**)

Варош је тада била подељена на три главна дела. Немачки део звао се данашњи дорђолски крај, и ту су живели махом сами Немци. Српска варош звао се крај око садашње саборне цркве, где је била и српска митрополија. У средњем делу вароши између српске и немачке вароши с једне и друге стране данашње кнез-Михаилове улице живели су измешано Срби, Цигљари, Грци, Немци и Маџари. Ово је био трговачки крај. Цела варош је тада регулисана. Улице су ишле у једном правцу од Саве

*) На овом пољу с леве стране смедеревског друма стојала је тада Батал-џамија, око које су за време опсаде Београда била најпре турска, а за тим немачка утврђења. Батал-џамија и данашња Маркова пијаца играју у опште велику улогу у ратној историји Београда, и ми ћемо се на овај предмет вратити при опису опсаде Београда под Лаудоном. Пред Батал-џамијом, а поред крагујевачког пута, саградили су Немци тада велику болницу са баштом. По тачном варошком плану из год. 1840, који се налази у збирци г. Ђорђа Вајферта, била је ова болница тамо, где је сада краљевски двор. Данашња Маркова пијаца била је у то доба гробље, које је ишло уз болницу. Сретен Ј. Поповић помиње у својој књизи „Путовање по новој Србији“ такође ову болницу, која је тамо стајала и у доба Лаудоново.

**) Потребан материјал за утврђење и зграде израђивао се већим делом на земунској страни. На савском ушћу преко пута од града, могу се још и данас наћи остаци некадашњих цигљана, у којима су прављене цигље за утврђивање Београда. Види о томе Сопроново дело „Monographie von Semlin und Umgebung. Semlin. 1890“.

па до окомка платоа, одакле се земљиште почиње спуштати к Дунаву, а у другом правцу од града те све до варошког градског платна.

Срби су живели сем тога још и у два подграђа пред варошким градским платном. Једно је подграђе било на простору, где је сада вознесенска црква, и пружало се на ниже к Сави и одатле уза Саву до утока мокролушког потока, а друго је било ниже Тапшмајдана, где се и сада налази један део Палилуле.

У вароши и у граду саградили су Немци, по што су порушили већи део турских кућа, много лепих и великих зграда. Близу Виртембершке капије (доцније, Стамбол-капије) с десне стране споменика кнеза Михаила на уласку кнез-Михаилове улице било је велико здање са више катова, преко 100хвати дуго а око 50хвати широко. То је била најпре палата принца Виртембершког, који је био неко време у Београду царски намесник, а доцније пешачка касарна. Од осталих већих зграда, што се виде на старим плановима, хоћемо да наведемо разне манастире у немачком крају, за тим здање београдског команданта и српску митрополију одмах поред старе српске цркве.*)

*) Генерал Протић мисли да је оно здање у Душановој улици, што је постојало у развалинама све до 1882 год. а што га је народ звао Пиринчана, био француски манастир. Протић вели да је народ грешио, што је доводио име ове зграде од принца Евгенија (принчев хан — пиринчана), за то што принц Евгеније није имао у Београду никакво здање, нити је икада у Београду дуже време живео. Ово је истина, али за то ми се ипак чини, да народ не греши, што мисли да је ово здање саграђено од принца Евгенија. Из старих слика, па чак из скица, што их је још 1859 год. правео наш вредни Ф. Каниц, види се јасно, да је здање било огромно и богато искићено у барокстилу баш као што су сва здања, која је у оно доба градио принц Евгеније у Вечу и околини бечкој. Манастири се у оно доба нису градили тако, а сем тога морало би бити и каквога трага од манастирске цркве. По једном тачном плану из г. 1839 и 1840, који се налази у збирци г. Ђорђа Вајферта, готово се сигурно може казати, да је „Пиринчана“ било здање, у коме је пребивао командант вароши (Kommandatur). Г. Каниц чак мисли да је ово здање градио један од ученика чувеног бечког архитекта Фишера фон Ерлах.

(Наставиће се)

Т. Ст. Вилевски

КЊИЖЕВНОСТ

ЛУДВИГ АВГУСТ ФРАНКЛ

Јавили смо у своје време поштованим читаоцима »Стражилова«, да је умро немачки песник Лудвиг Август Франкл, који се свагда живо интересовао и за српску књиже-

вност те општио са многим нашим заслужницима на књижевном пољу, а сад смо ради да покојника прикажемо овде српским читаоцима по немачком једном бечком листу. Тај

лист *„Нише“* о покојном Франклу, на глас о смрти му, овако:

И тако је нестало и последњег од оне часне гарде, која је засновала литерарну славу старога Беча; Лудвиг Август Франкл, чију је младост објављавало још Гетово сунце, пријатељ Ленауа, Анастасијуса Грина, Бауернфелда, Халма, Хебела, Вајлена и Лауба, склопио је за навек уморне очи. С њиме нестаје везе, која је садашњост домаће писмености везивала са сјајнијом прошлошћу. Положај, који му је дала судбина, донео је са собом, те је Франкл, кад год се дала прилика, изрази давао својим богатим успоменама. Нарочито му се радо бавио поглед код улоге, коју је као млађан Тиртеј академиске легије играо године 1848. А што је у премалећним данима младости славио, то је високо ценио и у старости. Верно, као што му беше уверење, беше му и пријатељство. Нарочито је дивна била дубока оданост, са којом се трудио, да осигура успомену Ленауа и Анастасијуса Грина. Живом речју и писаним словом заступао је оне, које је поштовао као ироје; многи споменик, који краси Беч, он је покренуо, он се за њ својски узимао. Тако је неуморно радио за Шилеров, тако за Ленауов, тако за Гринов. Утецаја свога никад није давао у службу својој користи, шта више свагда му је само то био смер, да развије хуманитаран рад. Његово име с одушевљењем спомињу бедници, што бораве у слепачком заводу; за тај је завод Франкл стекао много заслуга. У бечки уметнички живот спасоносно је утецао мишљу, да створи уметничке стипендије; као председник огранку Шилерове закладе развио је пожртвовну делатност. Модерни песници обично се са свим изгубе у свом позиву; довољно им је да стварају и да веселе у својој врсти; на практичан рад у животу слабо дају; веома ретко помишљају на то, да би ваљало и ван писмености да реализују идејал. Франкл је пре свега био човек, пре свега благ, задушан карактер, који се делом заузима за све што је добро. Та црта његова бића јавља се и у његову књижевном раду.

Кад је године 1880 изашло целокупно издање његових дела, већ је његову популарност, која је педесетих и шездесетих година достигла била свој врхунац, у запањак одгурнуо натурализам, што је онда искрнуо. Стих, у којем се Франкл кретао са највећом сигурношћу, изгубио је био своју чаровну моћ. Тим је лирика била обесвећена, епској је песми одузета била звучност. А баш та два поља била су земљиште, на којем је цветао био ловор Франклов. Он је још био један од оних песника, који су певали, а не говорили, једна од оних тада већ

ретких птица, које су жеднеле за лепотом, које су брижно пазиле на језик, на облик, на пластичан окрugaо начин израза, на звук и пуноћу дикције. Те тако на његовим песмама почива одсејај онога времена, кад је Гете вештом, ма и старом руком ударао у лиру, онога времена, кад се Вајрнов геније жарко распламтео, да нагло опет згасне. На Гета подсећа у Франкла ведрa јесен срећно проведена живота, на Вајрна нагињање оштрој сатири, која је у светлудавим искрама севала из песничкога полета, на обојицу одушевљење, којим је миловао величати женску душу и женску лепоту. Дабогме, био је епигон; његово епигонство можда се ни у чем тако не огледа, као у љубави му према оном, што је било пре њега, а та је љубав одговарала задовољној нарави. Карактеристична је за то била његова радијоница. Прави музеј историје аустријске књижевности. Па на сваком је комаду застајао, размишљао о њему и гостима, тумачио прошлост занимљивога остатка. За чудо му је памћење било оштро те је умео красно да прича о старим временима.

Лудвиг Август Франкл пореклом је од старе израјљске породице. Родио се 3 фебруара 1810 у Храсту у Чешкој, где му је отац био царски управитељ дуванског дистрикта. Прво је васпитање добио у родитељској кући; у тринаестој години свога живота дошао је у пијаристанску гимназију у Златни Праг. После смрти свога оца, 1825, врати се Франкл, који је већ свршио био гимназиске науке, натраг у Храст те му је као најстаријем сину ваљало примити руковање дуванског дистриктског стоваришта. Но не дође до тога. Идуће године оде у Лајтомишл, да у ондашњем пијаристанском колегију слуша филозофију. Онда му се роди љубав према песништву и из тога су времена прве његове песме, жалосне игре „Агнеса од Зесиме“, „Свети Већеслав“ и др. На годину дана за тим оде Франкл у Беч. Овде му ток живота доби други правац. Посвети се медицинским студијама, но главно је ипак остало песништво а томе је битно допринело дружење са рано преминулим песником Јулијем Рибицем. Низ балада, којима је предмет узет био из отаџбинске повеснице, склопи Франкл у току идућих шест година у једно дело те тако године 1832 постаде његово прво веће дело „Habsburglied“, које га је довело у трајан додир са првим корифејима бечког књижевничког света те по Австрији пронело име песника, коме је било тек двадесет и две године. Дођоше тада још више песничких радова: „Епске и лирске песме“, „Источњачке скаске“ и „Christoforo Colombo“, за којег му је муниципална управа града Ђенове

дала право почасна грађанина и Codice Colombo. Taj je spev bio smislivo, dok se bavio u Padova, gde je, izdajuci svoju inauguralnu disertaciju „De influxu phantasiae“, dobio doktorat medicine. U Italiji se Frankl upoznao sa kardinalom Mezofantijem, sa vajarem Torvaldznom i sa pesnikom Jakomom Leopardiјem. Na povratku preko Milana upoznao se sa Hilsherom, чију је оставштину касније издао. Vrativши се у Беч, примио је године 1838 понуђено му место тајника бечке израиљске општине те

је, одрекавши се са свим лечничког позива, од тада живео само за књижевност и за свој позив. У то је време примио уредништво листа „Oesterreichisches Wochenblatt“ а наскоро за тим листа „Sonntagsblätter“. У интересу овога свог листа путовао је године 1845 у Немачку, да се упозна са корифејима немачке књижевности. Године 1846 изашао му је еп „Don Juan d' Austria“ (приказан Анастасијусу Грину) а готово непосредно за тим издао је свој библиски спев „Рахилу“.

(Наставиће се)

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Михајло Милановић. Измирили се. Позоришна игра у једном чину. За српску младеж написао — —. Цијена 10 новч. — 20 фенига. У Сомбору, издање књижарнице Миливоја Каракашевића, 1893. стр. 40. — Под овим насловом је дана (г. 1893) у децембру листу „Голубу“ изишла ова позоришна игра, и по том је изашла у посебној књизи, као што је овде приказујемо. Она се махом одликује не толико својом драмском вештином, колико ле тенденцијом, којом је писац задахнуо. Писац је хтео да у облику позоришне игре изнесе сцену из деце живота са научном тенденцијом. Кроз њу провејава, истина, етична жица, у колико се то код деце психички развити може. Захтевима драмским је тек толико задовољено, у колико је то хтео писац, по својем мишљењу, очевидајно да прикаже. Сценерија је дакле махом вредности формалне. Но држим ипак да би писац исти смер био постигао, да је тај предмет обрадио у облику деце приповетке и лакше би одговорио захтевима новелистичким, него ли што је одговорио драмским. Барем би боље пристајала ова формалност, што се огледа у опису и причању. У овом је облику ово ипак деца прича у дијалогу. Лица има у овој игри седам, од којих су четир школски другови, а двоје школске другарице и један гуслар. Радња се развија исто таким током, као и у каквој новели или приповеци. Сем дидактично-етичне жице струји кроз овај производ и чист српски родољубиви осећај. То показују и песме, што их је писац у текст уметнуо. Дикција је чиста и обична. Разрече је јужно. И ако није овим производом обогаћена наша драмска књижевност, а оно је прилог деце књижевности, па је као такву и препоручујемо.

Будим-Пешта.

А. П.

Михајло Милановић. На појутарију св. Саве. Позоришна игра у једном чину. За српску младеж написао — —. Цијена 10 новч. — 20 потура Сомбор. Издање књижарнице Миливоја Каракашевића 1894. стр. 46. — И ово је прештампано из „Голуба“ (за г. 1894). Што смо рекли за горњу позоришну игру „Измирили се“, с врло малом променом вреди и за ову игру. Сижé је сличан. Тенденција је такођер ди-

дактична и етична. Драмска је уметност развијена у толикој мери, у колико то видимо у причи и новели. С тога и овај производ спада у драмску књижевност тек само по својој спољашњој форми, а по предмету је описна приповетка из деце живота. Дикција је чиста и проста у духу деце схваћања. Дијалог је јужним разрече изнет. И ову игру препоручујемо за децу. Само бисмо писцу ипак препоручили да се са студијом позабави више састављањем кратких или дужих приповедака за децу, које ће имати на себи тип српско-народности, као што су то учинили н. пр. у Немаца Хофман, Нириц, Хорн и други.

Будим-Пешта.

А. П.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У 17 броју јавили смо, да је др. Љуб. Недић дао у штампу свој предлог „О правопису и интерпункцији“, а сада можемо саопштити и да је тај предлог угледао света у Београду на осмини стр. 29. Стаје пола динара. О овом најновијем раду Недићеву проговорио је професор словенске филологије на Великој Школи Љубомир Стојановић; суд његов није никако повољан по Недића.

— Архимандрит Н. Дучић издао је недавно брошурицу „Разлике долаких крошчара о години, које су спаљене мошти св. Саве“. Овај је рад потекао услед покренута питања, да ли треба учинити помен спаљену моштију св. Саве ове године или до године.

— У Суботици је ово дана из српске штампарије дра Душана Петровића изашла књижица с насловом: *Две исповести. Српском народу приказао Јован Борота, против старобечејски.* У овој су књижици саопштена три писма, и то два писма турског негда пароха Петра Чолића покојном патријарху Герману Анђелићу, тада још владици бачком, и одговор овога на прво писмо Чолићево. Напред је место предговора писмо Чолићево од године 1887, којим уступа та писма проти Бороти, да их обелодани било после његове било после Анђелићеве смрти, а на крају књиге је поговор проте Бороте, у којем разлаже, за што је вредно било обелоданити горњу преписку.

САДРЖАЈ: Песништво: После кише. Под багреном Борисе Годунов. Марија. — Поука: О прошлости Београда. — Књижевност: Лудвиг Август Франкл. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.